

Enthusiasmus, imaginace, intuice: stupně poznání u mladého Descarta

Aleš Novák

Univerzita Karlova, CZ

NOVÁK, A.: Layers of Cognitive Powers by Young Descartes
Philosophica Critica, vol. 5, 2019, no. 2, ISSN 1339-8970, pp. 21-29

There are three dreams of the St Martin's night from November 10th to November 11th 1618 at the very beginning of Descartes' philosophical career, in which he received an epiphany of the so called *mirabilis scientiæ fundamenta* (i.e. the fundamentals of wonderful science). It's possible to track the layers of cognitive powers from which emerges a quite surprising role of both imagination and intuition, which provide the solid base for the smooth operating of the reason or intellect whose significance is kind of limited. The solely historical paper focusses on the demonstration of Descartes' early conception of the mentioned cognitive powers as it was achieved extensively in Aleš Novák's book *Zázračná věda: Filosofie René Descarta 1618-1620*.

Key words: Descartes – Imagination – Intuition – Enthusiasm – Dreams – Truth – Intellect

Od samého začátku své myslitelské dráhy v roce 1618 usiloval René Descartes¹ o (vy)nalezení (lat. *inventio*, *invenire*) „základů zázračné vědy“ (Descartes 1996, 181),² která měla představovat „niterné spojení filosofie s moudrostí“ (Descartes 1996, 184),³ přičemž filosofie tu má jednoznačně mínit filosofii přírodní.⁴ V rámci procesu vy-nalézání pravdy v oblasti

---

¹ Viz Novák (2012). Schuster (2012). Zittel (2009).

² Lat. *mirabilis scientiæ fundamenta*. Srv. Zittel (2000, 309 – 362). Souhrnný výčet obsahu pojmu „*mirabilis scientiæ fundamenta*“ viz in: Novák (2012, 97 – 101).

³ Podle 1. pravidla traktátu Pravidla pro vedení rozumu má pak moudrost vést k tomu, aby lidský intelekt byl s to, v jednotlivých životních situacích předložit vůli to, co je třeba zvolit. Srv. Descartes (1996, 361). Viz též Descartes (2000, 11).

⁴ Lat. *philosophia naturalis*. K tomu srv. Descartovo důsledně pejorativní užití slova „filosofie“ např. in: Descartes (2000, 17, 43, 45, 47, 77, 85). Descartes nazývá svou pozici ve spise *Regulæ „mathesis vniversalis“*, čili „univerzální matematika“;

přírody z oněch zmíněných „základů zázračné vědy“ je pak zapotřebí zapojit (a *kultivovat zácvikem*⁵) určité poznávací kompetence,⁶ případně rekonfigurovat jejich obvyklé pořadí stanovené a bezmála kodifikované nejpozději Aristotelovým spisem *O duši* (Aristotelés 1996). Descartes – řečeno *cum grano salis* – se „stal“ kvůli tomuto úsilí o vy-nalezení „základů zázračné vědy“ nechtě „metodologem“ poznávání, jak to známe zejména z jeho pozdějších spisů *Pravidla pro vedení rozumu* (Descartes 2000) a *Rozpravy o metodě* (Descartes 2016). Ovšem dávno před tím, jelikož od samého začátku, spřádal již mladý⁷ Descartes úvahy o tom, jaké poznávací kompetence a v jakém pořadí je třeba zapojit během procesu onoho opakovaně zmiňovaného vy-nalézání pravdy ze „základů zázračné vědy“, a to jednak v úvodních *Prænotanda* k jeho drobnému spisku *Compendium musicæ* dokončeného 31. prosince 1618 (Descartes 1996), jednak v jeho pozoruhodném snovém líčení ze svatomartinské noci z 10. na 11. listopadu 1619 známém pod označením *Olympica* (Descartes 1996, 179 – 188),⁸ na které se v následujícím zaměříme.⁹ Podle mladého Descarta „lidské poznávání přírodních/přirozených věcí probíhá výhradně skrze podobnost s věcmi, jež spadají pod smysly. A vskutku soudíme, že ten filosofuje tím

---

viz Descartes (2000, 33-41). Tato v tomto smyslu „pravá matematika“ (fr. *la vraye Mathématique*) pak podle jednoho ze zlomků z Descartova nedochovaného spisu *Studium bonæ mentis* plně „závisí na imaginaci“, viz Descartes (1996, 203). K tomu viz Novák (2012, 214-223). K Descartově přírodní filosofii nepřehledněji viz Schuster, J. A. – Gaukroger, S. – Sutton, J. (2000).

- ⁵ K zácviku jakožto klíčové komponentě Descartesovy „metody“ viz Novák (2012, 406 nn).
- ⁶ Hned prozradme, že se jedná o *enthusiasmus*, imaginaci a všímavou pozornost (lat. *attentio*). Intuice se v raných *Cartesiových* úvahách o procesu poznávání nevyskytuje explicitně (to až v pozdějším spise *Pravidla pro vedení rozumu*), což ale neznamená, že by nebyla *co do věci* přítomná během jím líčeného průběhu vy-nalézání pravdy. Pozoruhodné je upozadění role rozumu, o kterém v roce 1619 *Cartesius* praví, že „lidský duch (fr. *esprit*) na tom [sc. na *enthusiasmu*, který vy-nalézá pravdu] nemá žádnou zásluhu“; viz Descartes (1996, 186).
- ⁷ *Cartesiovo* filosofické „mládí“ vymezujeme léty 1618 (kdy sepsal svou prvotinu označovanou názvem *Physico-Mathematica*, viz Descartes [1996] až 1622, kdy vyhotovil první textovou vrstvu traktátu *Pravidla pro vedení rozumu*, tzn. Pravidla I-XI).
- ⁸ Viz Zittel (2009, 47-65), kde je uvedeno množství další výkladové literatury. Viz též Novák (2012, 82-88). Srv. též Thein (2008, 241-255), jenž vychází z výkladové pozice J.-L. Mariona.
- ⁹ Vycházíme ze souhrnného líčení in: Novák (2012, 80-112). Kromě textu zvaného *Olympica* se budeme opírat o Descartovy soukromé úvahy nazvané *Cogitationes private* (dále jen *Cog. priv.*), které pocházejí pravděpodobně z téže doby jako snové líčení. *Cog. priv.* jsou obsaženy in: Descartes (1996), 213-256. K jejich interpretaci viz Novák (2012, 102-213).

opravdověji, čím šťastněji svede nacházet podobnosti mezi věcmi hledanými a smyslovými počitky“ (Descartes 1996, 179 – 188).¹⁰

Přírodní filosofie je kompetentní k vy-nalézání pravdy o přírodních věcech, když dokáže nacházet podobnosti mezi pojmy či představami a jim odpovídajícími smyslovými počitky. Hlavní kompetencí přírodního filosofa je proto *všímavá pozornost* k podobnostem a rozdílům mezi přírodními věcmi a jejich představami. Hlavním momentem této všímavé pozornosti je pak kognitivní funkce zvaná imaginace, jak mladý *Cartesius* praví v následujícím notátu: „Tak jako imaginace si při chápání těles slouží obrazy (lat. *figuras*), tak intelekt užívá určitých smyslových [tzn. smyslově vnímatelných] těles k tomu, aby ztvárnil [tzn. uchopil a pochopil] cosi spirituálního, např. věci jako vítr a světlo: díky tomuto vyššímu způsobu filosofování jsme schopni pozvedat mysl (lat. *mens*) díky poznání do výšin.

Může se zdát podivuhodné/zázračné, že závažnější myšlenky nalézáme spíše ve spisech básníků nežli filosofů. Důvodem je to, že básníci píšou na základě *enthusiasmus* a silou imaginace: jsou v nás semena vědění (lat. *semina scientiæ*), jako jiskry v křemenu, které [v nás] filosofové probouzejí a vzdělávají skrze rozum (lat. *per rationem*), zatímco básníci je vykřešávají a zažehují skrze imaginaci, díky čemuž silněji září.“¹¹

Druhá část citace je ozvukem líčení třetího *Cartesiova* snu, který se mu zdál během svatomartinské noci z 10. na 11. listopadu 1619, během kterých se mu dostalo zjevení ujišťující ho o vyvolení. V pasáži totiž Descartes píše následující:

„Neboť věřil, že bychom se tomu neměli podívat, když přeci u básníků, ba dokonce u těch, kteří tropí jen samé hlouposti, nalézáme mnohem závažnější, duchaplnější (fr. *plus sensées*) a lépe vyjádřené myšlenky nežli ve spisech filosofů. Tento zázrak (fr. *merveille*) připisoval božstvu *Enthusiasmus* (fr. *la divinité de l'Enthousiasme*) a moci/síle *Imaginace* (fr. *la force de l'Imagination*), jež nechávají semena moudrosti¹² (která se nalézají v duchu [fr. *esprit*] každého člověka jako jiskry v křemíncích)

¹⁰ Descartes (1996), 218,21-219,2: *Cognitio hominis de rebus naturalibus, tantum per similitudinem eorum quæ sub sensum cadunt: & quidem eum verius philosophatum arbitramur, qui res quæsitæ feliciter assimilare poterit sensu cognititis.*

¹¹ Descartes (1996), 217,12-22: *Vt imaginatio vititur figuris ad corpora concipienda, ita intellectus vititur quibusdam corporibus sensibilibus ad spiritualia figuranda, vt vento, lumine: vnde altius philosophantes mentem cognitione possumus in sublime tollere. / Mirum videri possit, quare graves sententiæ in scriptis poetarum, magis quam philosophorum. Ratio est quod poetæ per enthusiasmum & vim imaginationis scripsere: sunt in nobis semina scientiæ, vt in silice, quæ per rationem a philosophis educuntur, per imaginationem a poetis excutiuntur magisque elucet.*

¹² Fr. *les semences de la sagesse*, což přímo odkazuje k lat. *semina sapientiæ* z pozdějšího spisu *Pravidla pro vedení rozumu*.

vyklíčit a projevit se mnohem snadněji a mnohem skvěleji, nežli to dokáže Rozum (fr. la Raison) filosofů.“¹³

Je to imaginace, jež pro mladého Descarta ve spojení s naladěním entusiasmu, na kterém – jak na konci snového líčení zdůrazňuje sám *Cartesius* – „lidský duch (fr. esprit) nemá žádnou zásluhu“,¹⁴ přispívají daleko snadněji a účinněji k vy-nalézání pravdy, zatímco tolik oslavovaný rozum, resp. „duch“ v tomto poznávacím procesu hraje druhé housle a je bez obou zmíněných kognitivních funkcí hendikepovaný, těžkopádný a ne zcela efektivní. Během líčení třetí snu totiž Descartes má před sebou filozofický Slovník,¹⁵ jehož „uspořádání a strukturu (fr. l'ordre & oeconomic) se holedbal perfektně znát“ (Descartes 1996, 183), ovšem měl-li druhé neidentifikovatelné postavě, jež zalidnila jeho sen, ve Slovníku najít něco konkrétního, tak navzdory domněle perfektní znalosti racionálně-deduktivní struktury selže. Proti této racionální ekonomice nenázorného poznání reprezentovaného Slovníkem se během snu objeví druhá kniha, jež je básnickou antologií opatřenou mědirytinami,¹⁶ ze které ona druhá snová postava Descartovi ukazuje jednu báseň,¹⁷ jež měla mít pro snícího *Cartesia* osudový význam. Descartes si k tomu poznamenává následující vysvětlení: „Obzvláště pozoruhodné se musí zdát, že zatímco stále ještě pochyboval, zda to, co právě viděl, byl sen nebo vidina/vize, se neještě během spánku rozhodl, že to byl sen, nýbrž nadto začal tento sen vykládat ještě předtím, než ho opustil.“¹⁸ Usoudil, že *Slovník* neznamená nic jiného než vzájemnou souvislost všech věd; a že básnická sbírka s názvem

¹³ AT X, s. 184.

¹⁴ AT X, s. 186.

¹⁵ Podle tvrzení in: Gabbey, Hall, (1998, 651-668) se v případě inkriminovaného *Slovníku* má údajně jednat o svého času populární kompendium Goclenius (1613). Pro kontext je rovněž důležitý Goclenius (1612).

¹⁶ Editori in: Descartes (1996, 182) (pozn. a.) mají za to, že se jedná o třetí, roku 1619 publikovanou edici dvousvazkové antologie Brosseus (1603).

¹⁷ Editori in: Descartes (1996, 183) v poznámce uvádějí, že se jedná o Ausonij *Edyllia* z Brosseus (1603, 655) druhé části v rámci prvního lyonského vydání, resp. z Brosseus (1611, 658) v rámci ženevského vydání druhého. Celý kontext v knize začíná: *Ex Græco Pythagoricum, de ambiguitate eligendæ vitæ*. *Edyllum XV*, jejíž první verš je: *Quod vitæ sectabor iter? Si plena tumultu / Sunt fora*, a jejíž poslední verš zní: *Non nasci esse bonum, natum aut cito morte potiri*. (N.B. „Nenarodit se je dobré, a když se narodíme, máme co nejrychleji hledět zemřít.“) *Decimus Magnus Ausonius* (cca 310 – 393/4) byl latinský básník, rétor a gramatik z galské Burdigale (dnešní Bordeaux), v letech 364-368 byl vychovatelem pozdějšího císaře Gratiana, od r. 379 konsulem.

¹⁸ Přesně tuto situaci má Descartes namysli později ve čtvrté *Rozpravě o metodě* a v úvodní *Meditaci o první filosofii*, když tam praví, že přeci máme zkušenost s tím, že v myšlenkách volně pokračujeme v přechodu ze spánku a snění do bdění. Tzv. argument souvislého snu je Descartesovou (zajisté, že v té době zamlčenou) osobní

Corpus poëtarum označuje explicitně a tím nejjednoznačnějším způsobem (fr. d'une manière plus distincte) niterné spojení Filosofie s Moudrostí (fr. la Sagesse). Neboť věřil, že bychom se tomu neměli podívat, když přeci u básníků, ba dokonce u těch, kteří tropí jen samé hlouposti, nalézáme mnohem závažnější, duchaplnější a lépe vyjádřené myšlenky nežli ve spisech filosofů.¹⁹ Tento zázrak připisoval božstvu Enthusiasmu (fr. la divinité de l'Enthousiasme) a moci/síle Imaginace (fr. la force de l'Imagination), jež nechávají semena moudrosti²⁰ (která se nalézají v duchu [fr. esprit] každého člověka jako jiskry v křemíncích) vyklíčit a projevit se mnohem snadněji a mnohem skvěleji, nežli to dokáže Rozum (fr. la Raison) filosofů. Zatímco pan Descartes pokračoval ve výkladu snu během spánku, měl za to, že báseň začínající slovy *Quod vitæ sectabor iter?* a pojednávající o nejistotě, jaký způsob života si máme zvolit,²¹ představuje dobrou radu nějaké moudré bytosti, či dokonce snad samotné Morální Theologie.

Stále na pochybách, zda sní, či medituje, se bez jakékoliv emoce probudil a s otevřenýma očima pokračoval v té samé úvaze při výkladu snu. Básníky shromážděné do básnické antologie chápal jakožto Zjevení a Enthusiasmus (fr. la Révélation & l'Enthousiasme), skrze které choval naději na to, že je vyvolený (fr. favorisé). Skladbu začínající *Est & Non*, což označuje Pýthágorovo *Ano a Ne*, pochopil jakožto Pravdu a Omyl/Faleš lidských znalostí/vědomostí a profánních věd. Když viděl, že aplikace těchto věcí se podle jeho přání podařila dobře, troufal si přesvědčit sám sebe o tom, že to byl samotný Duch Pravdy (fr. l'Esprit de Vérité), který mu tímto snem chtěl otevřít klenotnice všeho vědění (fr. les trésors de toutes les sciences)“ (Descartes 1996, 184 – 185).

Pro co nejefektivnější vy-nalézání pravdy ze „základů zázračné vědy“ je tedy zapotřebí souhra enthusiasmu, který je naladěním, a imaginace, díky kteréžto souhře přírodní filosof může být všímavě pozorný k postihování

---

zkušeností z noci z 10. na 11. listopadu 1619, a nikoliv aluzí, jak se tradičně v některé výkladové literatuře soudí, na Platónovy dialogy, jmenovitě dialog *Theaitéos*.

¹⁹ Jak řečeno výše, Descartes bude mít celý život výrazné výhrady proti oficiální, akademické filosofii a bude se od ní distancovat. V jeho pozdějších spisech se slovo filosofie vyskytuje téměř bez výhrady v pejorativním významu a v negativním, kritickém kontextu jakožto svého druhu nadávka. Z toho lze *ex negativo* nabýt dojem, že sám sebe nepovažoval za „čistého“ filosofa, čili metafysika. Když už, označil by se pravděpodobně za přírodního filosofa.

²⁰ Fr. *les semences de la sagesse*, což přímo odkazuje k lat. *semina sapientiae* z traktátu *Pravidla pro vedení rozumu*.

²¹ Toto je téma, které Descartes zeširoka pojedná v šesté *Rozpravě o metodě*, a jež potud je pozdějším ozvukem této snové události, která tak stojí skutečně na samotném a opravdovém počátku Descartesova myšlení a kterou je nutno – přes veškerou nám dnes nesrozumitelnou a sotva přijatelnou podivuhodnost – brát maximálně vážně.

podobností a rozdílů mezi přírodními věcmi a představami. Teprve díky této souhře enthusiasmu a imaginace pak může rozum úspěšně formulovat své pojmy, které by tedy představovaly vlastně jenom artikulaci a projasnění latentních „semen moudrosti“ či „semen vědění“, které však vykřešává a zažehuje právě imaginace ve spolupráci s enthusiasmem. Rozum jako by byl aristotelským pasivním intelektem či kantovským *Verstand*, který využívá čistých rozvažovacích pojmů (čili kategorií), jež jsou jednotou syntéz transcendentálních schémat, které samy jsou čistým produktem obrazivé síly, čili představivosti jakožto sebe-afekce mysli²² časem. Rozumové poznání u mladého Descarta patrně nutně vyžaduje především předcházející a průběžnou operaci imaginace, jež činí představy názornými, a potud teprve srozumitelnými, tzn. uchopitelnými rozumem do podoby pojmu. O tom však mladý Descartes v uvedených zápiscích vůbec nehovoří. Nicméně v o málo později vzniklé první textové vrstvě *Pravidel pro vedení rozumu*, když Descartes zmiňuje rozdíl mezi intuitivním a deduktivním poznáním, hovoří právě o tom, že v případě deduktivního poznání identifikovaného s rozumovou úvahou si tato dedukce „vypůjčuje svou jistotu určitým způsobem od paměti“ (Descartes 1996, 370; Descartes 2000, 25 – 27).²³ To doplňuje i poznámka z *Cartesiových Cogitationes privatae*, ve které se dozvídáme k souvislosti mezi rozumem (či intelektem), fantazií (či imaginací) a pamětí následující: „[...] mohl bych vše, na co jsem přišel, pojmut imaginací: <a to> tím, že bych věci převedl na jejich příčiny (lat. per reductionem rerum ad causas); a kdyby se všechny daly převést na jednu jedinou <příčinu>, pak se zdá, že by pro vědu nebyla potřebná vůbec žádná paměť. Neboť jestliže rozumíme příčině, mohou se všechny zmizelé obrazy (lat. phantasmata) znovu snadno zformovat díky impresi příčiny v mozku. To je opravdové umění paměti (lat. vera ars memoriae)“ (Descartes 1996, 230).²⁴

To Descartes zopakuje ještě v souvisejícím, avšak samostatném notátu, ve kterém praví následující: „Opravdovým uměním paměti je poznávat věc skrze její příčinu [díky její příčině]; kdo zná/pochopí příčiny věcí, může

²² U Kanta něm. Gemüth.

²³ a memoria suam certitudinem quodammodo mutuatur.

²⁴ Perlegens Lamberti Schenkelij lucrosas nugas (lib. *De arte memoriae*) cogitavi facile me omnia quæ detexi imaginatione complecti: quod fit per reductionem rerum ad causas; quæ omnes cum ad vnam tandem reducuntur, patet nulla opus esse memoria ad scientias omnes. Qui enim intelliget causas, elapsa omnino phantasmata causæ impressione rursus facile in cerebro formabit. Quæ vera est ars memoriae, illius nebulonis arti plane contraria: non quod illa effectu careat, sed quod chartam melioribus occupandam totam requirat & in ordine non recto consistat: qui ordo in eo est, vt imagines ab invicem dependentes efformentur. Hoc ille omittit, nescio an consulto, quod est clavis totius mysterij.

snadno svým intelektem zformovat dokonce věci chybějící či jejich obrazy (lat. phantasmata) na základě impresí v našem mozku“ (Descartes 1996, 649).²⁵

To je totiž možné právě proto, že deduktivně operující rozum si svou jistotu vypůjčuje – jak jsme před okamžikem slyšeli ze 3. *Pravidla pro vedení rozumu* – od paměti, která je umožněna zase jen díky imaginaci.²⁶ Naučí-li se rozum nacházet podobnosti a rozdíly mezi představami, jež získáváme a utváříme si díky imaginaci, bude pak sám moci kompletovat při poznávání chybějící představy a snadněji vy-nalézat pravdu, a tím mimochodem zvládne dokonale i funkční umění paměti. Tato odkázanost deduktivně operujícího rozumu na imaginaci (a paměť) je pak v již zmíněném 3. *Pravidle pro vedení rozumu* oním hlavním rozdílem oproti intuici: „Zde tedy odlišujeme intuitus myslí (lat. intuitus mentis) od spolehlivé dedukce na základě toho, že u dedukce se předpokládá pohyb či nějaká postupnost (lat. motus sive successio), u intuitu nikoliv; a kromě toho dedukce nevyžaduje přítomnost evidence, jako je tomu u intuitu, nýbrž si svou jistotu vypůjčuje určitým způsobem od paměti“ (Descartes 1996, 370; Descartes 2000, 25 – 27).

Descartes pak definuje intuici ve zmíněném 3. *Pravidel pro vedení rozumu* následovně: „*Intuitem* rozumím nikoli proměnlivou spolehlivost smyslu či klamný soud špatně komponující imaginace, nýbrž chápání/pojímání čisté a pozorné myslí (lat. mentis puræ & attentæ conceptum), které je natolik snadné a rozlišené, že naprosto nezbyvá žádná pochybnost o tom, co chápeme“ (Descartes 1996, 368; Descartes 2000, 23).²⁷

Znovu se nám zde ozývá klíčová filosofická kompetence: *všímavá pozornost*, která chápe čistě, jasně, snadno, rozlišeně a zcela nepochybně. *Intuitus* jakožto pozorné chápání myslí nejen, že si všímá a z(a)jišťuje to, k čemu se obrací (tzn. pravdu ve smyslu evidence, jistoty a přesvědčivosti), ale zároveň si je mysl pokaždé bezpečně jistá tím, *co* chápe a *že to* chápe. *Intuitus* myslí má v sobě trojitý moment:

1. samotné všímání a z(a)jišťování (operativní či procesuální moment);

²⁵ Ars vera memoriæ est res per suas causas nosse; qui enim intelligit causas rerum, etiamsi res ipsæ elapsæ sint sive illarum phantasmata, facile denuo ab antellectu in cerebro nostro per causæ impressionem formabuntur.

²⁶ Pro další sledování motivu imaginace u Descarta srv. Novák (2013, 87-104). Hill (2013, 105-118). Thein (2003, 841-853).

²⁷ Jako příklady je tam uvedeno následující: „A tak *každý* člověk může svým duchem (lat. mens) bezprostředně nahlížet, že existuje, že myslí, že trojúhelník je ohraničen pouze třemi úsečkami, koule jediným povrchem, a další podobné věci, kterých je daleko více, než si většina lidí uvědomuje.“

2. z(a)jištěný předmět neboli *to, co intuitus* chápe (intencionální či předmětný moment);
3. jistota evidence o z(a)jištěném předmětu a o správném procesu z(a)jišťování neboli *jistota toho, že to, co chápou, je přesně takové, jako co to chápou, tzn. že to je pravdivé* (formální či verifikační moment) (Novák 2012, 318).

Souhrnně by se dalo říci, že pro mladého Descarta (tzn. mezi léty 1618-1622) dochází k vy-nalézání opravdového přírodně-filosofického vědě-ní v ustavičné souhře nehierarchických, leč komplementárních ohledů entusiasmu, imaginace a (později v traktátu *Pravidla pro vedení rozumu*) intuice, jež všechny vykazují a uskutečňují rys všímavé pozornosti, která jednak doprovází a prosvětluje samotnou racionalitu²⁸ a jednak je tou hlavní kompetencí opravdového přírodního filosofa, kterým Descartes jedi-ně chtěl být.

Literatura:

- ARISTOTELÉS. (1996): *O duši*. Přel. Antonín Kříž. Rezek. Praha.
- BROSSEUS, P. (1603): *Corpus omnium veterum poetarum latinorum secundum se-riem temporum, & quinque libris distinctum, in quo continentur omnia ipsorum opera, seu fragmenta quæ reperiuntur. Cui præfixa est vniscuiusque poetæ vita. Postremo accesserunt variæ lectiones, si non omnes, præcipuæ tamen, magisque necessariæ*. Petro Brossæo, *patricio Gacensi*, Lugduni, in officina Hug. A Porta. Sumptibus Ioan. Degabiano & Sam. Girard. (Druhá edice s douškou *Secunda editio priore multo emendatior* má vnočení: Geneva, excudebat Samuel Crispinus 1611).
- DESCARTES, R. (1996). In: Berns Adam, Ch. – Tannery, P. (eds.): *Œuvres de Descartes*. Vol. X. Paris: Vrin.
- DESCARTES, R. (2000): *Regulæ ad directionem ingenii – Pravidla pro vedení rozumu*. Přel. Vojtěch Balík. Praha: Oikúmené.
- DESCARTES, R. (2016): *Rozprava o metodě*. Přel. Karel Šprunk. Praha: Oikúmené.
- GABBEY, A. – HALL, R. (1998): The Melon and the Dictionary. Reflections on Descartes' Dreams. In: *Berns Journal of the History of Ideas* (1998), 651 – 668.
- GOCLENIUS, R. (1612): *Isagoge in peripateticorum et scholasticorum prima philosophiam, quæ vulgo dicitur Metaphysica*, Frankfurt a. M.
- GOCLENIUS, R. (1613): *Lexicon philosophicum, quo tanquam clave philosophiæ fores aperiuntur typis viduæ Matthiæ Beckeri*, impensis Petri Musculi & Ruperti Pistorii, Frankfurt a. M.

²⁸ Tzn. *attentio* dodává rozumu jeho záhy v *Meditacích o první filosofii* proslavený charakter *clare & distincte*: neboli je to všímavá pozornost, jež udílí rozumu jeho jasnost a rozlišenost.

- HILL, J. (2013): Dvě pojetí obraznosti v raném novověku. In: Berns Marek, J. – Vrabec, M. (eds.): *Obrazotvornost v dějinách evropské filosofie*, Praha: Togga, 105-118.
- NOVÁK, A. (2012): *Zázračná věda. Filosofie René Descarta 1618-1620*. Praha: Togga.
- NOVÁK, A. (2013): Obraz světa. Funkce imaginace v „Pravidlech pro vedení rozumu“ a ve spise „Le Monde“ René Descarta“. In: Berns Marek, J. – Vrabec, M. (eds.): *Obrazotvornost v dějinách evropské filosofie*, Praha: Togga, 87-104.
- SCHUSTER, J. (2012): *Descartes Agonistes. Physico-mathematics, Method & Corpuscular-Mechanism 1618-33*. Dordrecht: Springer.
- SCHUSTER, J. A. – GAUKROGER, S. – SUTTON, J. (2000), *Descartes' Natural Philosophy*. London.
- THEIN, K. (2003): Descartes a představivost. In: Berns *Filosofický časopis* 51, č. 5, 841-853.
- THEIN, K. (2008): Descartovy sny. In: Berns Starý, J. – Hrdlička, J. (eds.): *Spánek a sny. Svět archaických kultur III*. Praha: Herrmann & synové, 241-255.
- ZITTEL, C. (2000): *Mirabilis scientæ fundamenta. Die Philosophie des jungen Descartes (1618-1628)*. In: Berns, J.-J. – Neuber, W. (eds.): *Seelenmaschinen. Gattungstraditionen, Funktionen und Leistungsgrenzen der Mnemotechnik vom späten Mittelalter bis zum Beginn der Moderne*. Wien – Köln – Weimar, 309-362.
- ZITTEL, C. (2009): *Theatrum philosophicum. Descartes und die Rolle ästhetischer Formen in der Wissenschaft*. Berlin: Akademie Verlag.

Doc. Aleš Novák, Ph.D.

Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií
U Kříže 8
158 00 Praha 5 – Jinonice
Česká republika
ales.novak@fhs.cuni.cz